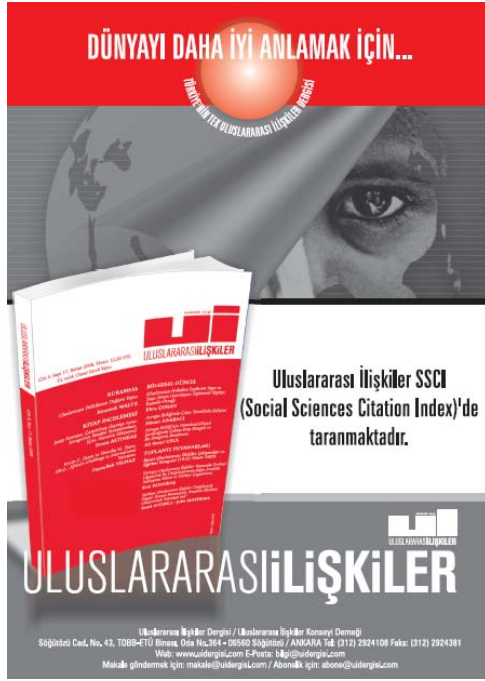

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar

Mustafa Kibaroğlu

Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Bu makaleye atıf için: Kibaroğlu, Mustafa, “Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar 2004), s. 154-172.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar

Mustafa KİBAROĞLU*

ÖZET

Küçük devlet psikolojisi ile önce Japonya sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı kendini koruma düşüncesiyle nükleer silah geliştirme yoluna giden Kuzey Kore, bu çabalarında Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden önemli katkılar almıştır. 2004 yılı başı itibarıyla en az iki adet nükleer başlık geliştirebilecek kadar plutonyuma sahip olduğuna inanılan Kuzey Kore'nin bu başlıkları 1.350 km uzaklığa gönderebilecek balistik füzelere sahip olduğu bilinmektedir. Varılan bu noktada, ABD ile Kuzey Kore arasında yaşanabilecek krizin tırmanmasının bölge ülkelerine olduğu kadar tüm dünyaya olumsuz etkisi olabilecektir. Bu sebeple, 11 Eylül ertesi dönemde terör gruplarının da bu silahlara sahip olabileceğinden endişe eden Rusya ve Çin de, artık Japonya ve Güney Kore gibi, ABD ile Kuzey Kore arasındaki sorunun çözümüne katkıda bulunak istemektedir.

Anahtar kelimeler: Kore, Nükleer, Füze, Plutonyum, UAEA

North Korea's Nuclear Ambition: Causes and Consequences

ABSTRACT

Because of the inferiority complex first against Japan, then against the United States, the North Korean leadership embarked upon nuclear weapons development program from the inception of their state. Due to the tangible and comprehensive support provided by the Soviet Union and the People's Republic of China in the field of nuclear science and technology, North Korea has seemingly passed a significant threshold on the way to become a de facto nuclear weapons state. As of 2004, it is widely believed that North Korea has already extracted enough plutonium for a couple of nuclear warheads. Combined with its 1,350 kilometer-range ballistic missile capability, North Korea stands as one of the most significant threats to regional and global security and stability. In the aftermath of the September 11 terror attacks on the United States, Russia and China have greatly reduced their support to North Korea and intensified their efforts to mend the differences between that country and the US, just like Japan and South Korea did for long, with a view to not to pave the way to the escalation of a crisis on the Korean Peninsula.

Keywords: Korea, Nuclear, Missile, Plutonium, IAEA

* Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Giriş

Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, ya da geniş kitlelerce bilindiği adıyla Kuzey Kore, son yıllarda uluslararası plformda adından en çok söz edilen ülkeler arasında yer almaktadır. Bunun en önemli sebebi, Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme programında varmış olduğu aşamanın artık küçüksenemeyecek bir seviyeye ulaşmış olmasıdır. Resmen açıklanmamakla birlikte, ilgili tüm taraflarca ortaya konulan görüşler, Kuzey Kore'nin iki veya üç tane nükleer başlık geliştirdiği ya da kısa sürede geliştirebilecek bilimsel ve teknolojik yeteneği ve alt yapıyı kazandığı yönündedir. Bu süreçte özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin baskısı karşısında dönem dönem geri adımlar atmış olan Kuzey Kore, bu ülkeyle bir anlaşma imzalama konumuna dahi gelmiştir. Öte yandan, Kuzey Kore'nin nükleer başlıklar üretmek ve onları uzak mesafelere gönderebilecek balistik füzeleri geliştirmek yönünde uzun yıllardır katettiği mesafe de dikkatle izlenmektedir. Günümüzde varılan nokta açık olarak göstermektedir ki, Kuzey Kore'nin özellikle nükleer silahlar geliştirmek istemesinin ardındaki gerekçeler dönemsel ve konjonktürel gelişmelerden çok fazla etkilenmeyerek halen geçerliliklerini sürdürmektedir.

Nükleer silah sahibi olmanın en temel göstergelerinden biri olan nükleer deneme yapmayı Kuzey Kore'nin önümüzdeki yıllarda gerçekleştirebileceği yönünde görüşler bu ülkeyi yakından takip eden uzmanlar tarafından ortaya konulmaktadır. Böyle bir gelişme olduğu takdirde, 1968 yılında imzalanan ve halen 192 ülkenin taraf olduğu Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan (NPT) 2003 yılı ortalarında çekildiğini açıklayan Kuzey Kore, fiilen (*de facto*) nükleer silaha sahip devlet konumuna gelen dördüncü ülke olabilir.¹ Antlaşmalar uyarınca resmen, ya da antlaşmalara aykırı olarak fiilen bir devletin nükleer silah sahibi olması, gerek söz konusu devletin bulunduğu bölgede, gerekse tüm dünyada hassasiyetle ve endişeyle takip edilen bir gelişme olmaktadır. Esasen, nükleer silahların son derece büyük yıkım gücü ve çevreye radyasyon yaymak suretiyle verebileceği geri dönülmez tahribat, hangi ülkenin elinde bu silahlardan olursa olsun derin kaygı uyandırmaktadır.²

¹ NPT hükümleri uyarınca ABD (1945), Rusya Federasyonu (1949, SSCB), Birleşik Krallık (1952), Fransa (1960) ve Çin Halk Cumhuriyeti (1964) 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer deneme yapmış oldukları halde Antlaşma'ya taraf oldukları için resmen "nükleer silaha sahip devlet" statüsü kazanmışlardır. Söz konusu beş ülke bu silah sistemlerini geliştirme ve sayılarını artırma hakkına da sahip olmuşlardır. Antlaşma dışında kalarak nükleer silah kapasitesi geliştiren ve bu silahları deneyen Hindistan (1974) ve Pakistan (1998) ile siyasi tutumu sebebiyle açıkça nükleer deneme yapmayan ancak önemli sayıda nükleer silaha sahip olduğuna inanılan İsrail (1970'ler) "*de facto* nükleer silaha sahip devlet" konumundadırlar. Öte yandan Güney Afrika ise 1993 yılında beyaz azınlığın yönetimi siyah çoğunluğa devretmesi öncesinde, o güne kadar 6 adet nükleer silah başlığı üretildiğini, yedincisini üretme aşamasındayken alınan bir karar ile ülkenin nükleer silahlardan arındırılarak NPT'ye "nükleer silaha sahip olmayan devlet" statüsüyle taraf olunmasının tercih edildiğini açıklamıştır. Bazı değerlendirmeler 1981 yılı itibarıyla Güney Afrika'nın ilk nükleer denemesini İsrail ile işbirliği içinde Atlas Okyanusu'nun güneyinde gizlice gerçekleştirmiş olduğu yönündedir. Ancak bu konuda ortaya somut bir bilgi koymak, konunun gizlilik düzeyi sebebiyle mümkün olmamaktadır.

² ABD tarafından İkinci Dünya Savaşı sırasında 9 Ağustos 1945 tarihinde Japonya'nın Hiroşima kentine atılan ve yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum içeren atom bombasının 16 kiloton enerjisi

Ancak, bir bakıma kanıksanmış olan nükleer silahların varlığı, ve yakın zamanda dünya üzerinden bu silahları yok etmenin neredeyse imkansızlığı, artık nükleer silahların varlığından çok, hangi ülkenin elinde olduğuyla daha fazla ilgilenilmesi sonucunu doğurmuştur. Nükleer silaha sahip bazı ülkelerin diğerlerine göre daha "sorumlu" davranacağı, bazılarının ise sorumsuz davranarak topyekün bir nükleer savaşın başlamasına sebep olabileceklerine inanılmaktadır. Bu sebeple, ülkelerin imkan ve kabiliyetleri kadar niyetlerinin ne olduğu sorgulanmakta ve niyetlerinden şüphe duyulan ülkelerin mümkünse nükleer ve diğer kitle imha silahlarına sahip olmaları engellenmeye çalışılmaktadır.

Özellikle, ABD'nin bu yönde girişimlerin başını çekmesi ve diğer devletleri de bu konuda kendisine yardımcı olmaya çağırması son yıllarda artarak karşılansın bir durum olmaktadır. Libya, İran, Suriye, Saddam rejimi yıkılana kadar Irak ve Kuzey Kore kitle imha silahları geliştirme kapasiteleriyle ABD'nin direkt ithamlarına ve yaptırımlarına muhatap olmuşlardır.

Kuzey Kore'nin nükleer silah edinmesinin ABD açısından yaratabileceği bir çok endişe kaynağı bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin zayıflaması; buna bağlı olarak bir çok ülkenin olası nükleer silah geliştirme isteklerine gem vuran NPT'nin işlevini yitirmesi sonucu nükleer silah kapasitesine sahip ülke sayısının -özellikle Ortadoğu ve Asya-Pasifik bölgesinde- bir kaç katına çıkması; bu gelişmelerden tehdit algılayan gelişmiş teknolojiye ve alt yapıya sahip Batılı devletlerin kendilerini korumak düşüncesiyle kısa sürede kendi nükleer silahlarını geliştirme yoluna gitmeleri; ve son derece gergin ilişkiler ortamına girilmesi sonucu olayların kontrolden çıkarak topyekün nükleer savaşa yol açılması.

Adeta bir "kabus senaryosu" olarak görülen bu olası gelişmelerin önünü alabilmek açısından Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme projesinin hangi safhalara varmış olduğu, buradan geriye dönüşü sağlamak için neler yapılması gerektiği, bu yöndeki çabalarda başarılı olunmadığı takdirde ortaya çıkabilecek sorunların kontrol altında tutulması, bu alanda çalışan uzmanların üzerinde en çok düşündükleri konuların başında gelmektedir.

Bu arka plan dikkate alınarak hazırlanan bu yazıda, Kuzey Kore'nin hangi amaçlarla nükleer silah gücüne sahip olunması yönünde bir karara vardığı,

açığa çıkardığı açıklanmıştır. Nagazaki şehrine atılan nükleer bombanın açığa çıkardığı enerjinin ise yaklaşık 20 kiloton olduğu muhtelif kaynaklarda ifade edilmektedir. Bir diğer değerlendirme ile 20 bin ton dinamitin (TNT) patlayıcı etkisine eşittir. Bir yük kamyonunun ortalama 10 ton yük taşıyabileceği düşünülürse, Nagazaki'ye atılan bombanın en basit tanımıyla her biri on ton dinamitle dolu 2 bin adet kamyonun aynı anda patlamasının yaratacağı etki gözönüne getirilmeye çalışılmalıdır. Tabi, nükleer patlamanın ardından ortaya çıkan radyasyon yayılmasının tüm canlılar üzerindeki ve atmosferdeki öldürücü etkileri de unutulmamalıdır. 1952 yılında Sovyetler Birliği tarafından geliştirilen ve "Çar'ın Bombası" adı takılan termo-nükleer bombanın gücünün Hiroşimaya atılan bombanın 6.500 kat fazlasına eşdeğer olduğu tespit edilmiştir.

hangi safhalardan geçerek günümüzde çok tartışılan konumuna geldiği ve başta Japonya olmak üzere bölge ülkelerinin güvenliği ve dünyada istikrarı sağlama girişimlerine karşın ne gibi sorunlar yaratmaya aday olduğu konuları ele alınacaktır.

Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı

Kuzey Kore'nin nükleer silah sahibi olma yönünde ilk düşüncelerin ortaya çıkması, bu silah sisteminin ilk ve son kez savaş ortamında ABD tarafından Japonya'ya karşı kullanılmasına kadar geri gider demek yanlış olmayacaktır.³ Günümüze kadar belli safhalardan geçerek yaklaşık 60 yılı bulan Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme macerasının temel olayları aşağıdaki bölümlerde anlatılmaktadır.

İlk Düşünceler

Nükleer silahların etkilerinin Hiroşima ve Nagazaki'de açıkça yaşanmasının ardından, Kuzey Kore lideri Kim Il-sung'un adeta can düşmanı konumundaki sömürgeci bir güç olan Japonya'nın nasıl teslim olarak diz çöktüğünün görülmesi, bu silahlara mutlaka sahip olunması düşüncesini doğurmuştur. Onlarca yıl kendi topraklarında Japonlara karşı gerilla savaşı yapan, çoğu kez başarısız olan Kim Il-sung, sadece iki nükleer bomba ile Japonya'yı teslim alan ABD'nin gücünden çok etkilenmişti. Bununla birlikte, Yarımada'da 1950-53 yılları arasında ABD ile girilen savaş sonrasında açığa çıkan resmi belgelerde, Amerikalı yöneticilerin zaman zaman Kuzey Kore'ye karşı nükleer silah kullanmayı ciddi bir şekilde düşünmüş olduklarının anlaşılması, Kim Il-sung'un söz konusu silahlara sahip olma isteğini arttırmıştır. İlerleyen yıllarda, özellikle Küba Krizi sırasında Sovyetler Birliği'nin kendi güvenliğini ön plana alarak en sıkı müttefiki Küba'dan nükleer silahlarını çekmesi ve ABD yönetimi ile bir anlaşma yoluna gitmesi, Kuzey Kore liderliğinde Sovyetler Birliği'ne ne kadar güvenebileceği ve ulusal güvenlik konularında ne derece bu ülkeye bağımlı olunabileceği konusunda ciddi kuşkular uyanmıştır. Süpergüç ABD'nin hedefinde olduğunu bilen ve küçük ülke psikolojisi ile hareket eden Kuzey Kore yönetimi, "mutlak silah" olarak da nitelendirilen nükleer silah kapasitesine sahip olmak konusundaki kararlılığını daha da perçinleştirmiştir.⁴

³ ABD ilk nükleer patlayıcı düzenegi 16 Temmuz 1945'te New Mexico eyaletinde Alamogordo Çölü'nde denemiştir. Bu denemede 21 kiloton enerji açığa çıktığı ifade edilmektedir.

⁴ Aynı dönemde benzer düşüncelerle hareket eden bir başka ülke de İsrail'dir. Kuzey Kore ile aynı yıl (1948) kurulan İsrail daha kurulmadan önce lideri Ben Gurion ve çok yakın çalışma arkadaşı Shimon Perez, çevresi düşmanlarla dolu Ortadoğu coğrafyasında Arap devletlerine karşı güçlü olmak ve sadece ABD'nin güvenlik garantilerine bağımlı olmamak düşüncesiyle kendi nükleer silah kapasitelerini geliştirme kararı almışlardır. Bu çabalarında başta Fransa ve Norveç gibi ülkelerin bilimsel ve teknolojik desteklerini alan İsrail zamanla, özellikle J. F. Kennedy yönetiminden sonra işbaşına gelen ABD başkanlarının dolaylı destekleriyle günümüzde hatırı sayılır bir nükleer silah kapasitesine sahip olmuştur. Bu konuda belgelere dayanan çok kapsamlı bir araştırma için bkz. Avner Cohen, *Israel and the Bomb*, New York, Columbia University Press, 1998.

O dönemde de yakın ilişkiler içinde bulunduğu Sovyetler Birliği ile nükleer bilim ve teknoloji alanında işbirliği girişimleri öncelikle bu alanda kullanılan madenler açısından zengin olan Kore'den bu ülkeye satışı ile başlamıştır. Bilahare, 1956 yılında nükleer araştırma projelerinde işbirliğini öngören resmi bir anlaşma imzalanması aşamasına gelinmiştir. Anlaşma gereği Kuzey Koreli uzmanlar ve bilim adamları Sovyetler Birliği'nde bilim ve teknoloji alanında kapsamlı yeni bilgilerle donatılmaya başlamışlardır. Sovyetler Birliği ile yapılmış olan anlaşmaya ek bir protokol imzalanarak Kuzey Kore'nin başkenti Pyongyang'da bir araştırma reaktörü kurulması kararlaştırılmıştır. Öte yandan Kuzey Kore, Çin Halk Cumhuriyeti ile de nükleer alanda işbirliğine girişmiş ve bu ülkeye de uzmanlar, teknisyenler ve bilim adamları göndermiştir. Bu süreçte Kim Il-sung Ulusal Üniversitesi'nde Nükleer Fizik Bölümü ve Kim Cha'ek Endüstri Koleji kurularak nükleer alanda geniş bir bilimsel birikim ve kadrolaşma sağlanması amaçlanmıştır.⁵

İlk Kazanımlar

Kuzey Kore'nin ilk somut nükleer kazanımları 1960'ların başında Pyongyang dışında Yongbyon bölgesinde Sovyetler Birliği tarafından Kore Bilimler Akademisi gözetiminde nükleer araştırma kompleksi kurulması ile başlamıştır. İlk kurulan tesisler içinde 1967 yılında işletmeye açılan Sovyet IRT 2000 tipi 2 megavat termal (MWt) araştırma reaktörü bulunmaktadır. Zaman içinde Kuzey Koreli bilim adamları ve teknisyenler kendi imkanlarıyla tesisin gücünü 8 MWt kapasiteye çıkartmayı başarmışlardır. Enerji üretim amaçlı olmaktan çok, bilimsel araştırmalarda, tarımda ve tıp alanında kullanılan radio-izotopların üretilmesine yarayan bu tipteki küçük tesisler, nükleer silah amaçlı olarak plutonyum üretilmesinde de önemli bir yer tutmaktadır.

Kuzey Kore, Eylül 1974'te Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na (UAEA) üye olmuştur. Nükleer bilim ve teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını ve kontrollü bir şekilde yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla 1957 yılında Birleşmiş Milletler çatısı altında Avusturya'nın başkenti Viyana'da kurulmuş olan UAEA, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi çabalarında da önemli bir rol üstlenmiştir. NPT'ye taraf olan ve nükleer silah sahibi olmamak konusunda taahütte bulunmuş olan ülkelerin uluslararası işbirliği yoluyla ya da kendi geliştirdikleri teknolojiler ile sahip oldukları kazanımları askeri amaçlarla kullanma yoluna gitmediklerinin doğrulanması görevi verilmiş olan UAEA, söz konusu ülkelerle imzaladığı anlaşmalar ile ilgili tesislerde denetlemeler yapmaktadır. Henüz NPT'ye taraf olmadığı halde UAEA ile 1977 yılında o tarihte geçerli olan ve denetlemeleri hangi esaslara ve usullere göre yapılacağını tespit eden doküman olan INFCIRC/66 temelinde işbirliği

⁵ Bu konularda bkz. Joseph S. Bermudez, "North Korea -Set to join the "Nuclear Club", *Jane's Defense Weekly*, 23 Eylül 1989, s. 594-597.

anlaşması imzalayan Kuzey Kore, tesislerini uluslararası denetime açmayı kabul etmiştir.⁶ Bu anlaşma Kuzey Kore'nin NPT'ye taraf olmasından sonra 5 Mayıs 1992 tarihinde UAEA ile imzaladığı ve tüm nükleer tesislerini denetime açmasını gerektiren INFCIRC/403 anlaşması ile askıya alınmıştır.⁷

Nükleer Kapasitenin Geliştirilmesi

Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme hedefine varmasını sağlayacak tipte ve çapta tesislerin kurulması süreci 1970'ler ve 1980'lerde de devam etmiştir. Kuzey Koreli bilim adamları nükleer yakıt geliştirme tesisi üzerinde çalışmışlar ve başarılı olmuşlardır. Uranyum madeni işletilmesi, çıkan madenin temizlenerek nükleer yakıtın ana maddesi olan "sarı pasta" (*yellow cake*) olarak bilinen şekle dönüştürülmesi, nükleer yakıt çubuklarının üretilmesi gibi faaliyetler bu süreçte gerçekleştirmiştir. Bu gibi girişimler, nükleer yakıt bakımından dışa bağımlı olmak istemeyen ülkelerin genel tercihleridir. Gerek uranyum zenginleştirme, gerek nükleer yakıtın atığı içinde bulunan plutonyumun kimyasal işleme tabi tutularak ayrıştırılması, o dönemlerde nükleer silah projesi olan ülkeler için vazgeçilmez girişimlerdi. Nükleer silah geliştirmenin olmazsa olmaz koşulu, yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyuma (HEU) ya da plutonyuma sahip olmaktır. ABD ya da Sovyetler Birliği gibi çok miktarda nükleer silah sahibi olmak durumunda olan ülkelerin geliştirdiği ve son derece yüksek teknoloji, bilimsel birikim ve büyük masraf gerektiren bu tipteki tesislerin küçük ölçeklerde kurulması, bir nevi mütevazı nükleer silah gücüne sahip olmak isteyen ülkelerin zorlanarak da olsa, tabi dışarıdan destekle, sağlayabilecekleri imkan ve kabiliyetler arasına girmiştir.

Kuzey Kore, 1984 yılında Yongbyon'daki Nükleer Fizik Enstitüsü'nde 50 MWt çapında güç reaktörü kurma kararı almıştır. 1986 yılında tamamen kendi imkanlarıyla 5 MWt gücünde araştırma reaktörü kurulması kararlaştırılmıştır. Aynı yıllarda 200 MWt çapında güç reaktörü kurulması çalışmalarına başlanmıştır.⁸ Bununla birlikte 1987 yılında Kuzey Kore yönetimi plutonyum ayrıştırma laboratuvarı kurma kararı almıştır. Kurulması kararlaştırılan nükleer reaktörlerin üretime geçmeleriyle birlikte açığa çıkacak olan atıkların da önemli miktarda plutonyum içereceği öngörüldüğü için, bu plutonyumun ayrıştırılması ve nükleer silah başlıklarında kullanılması için büyük çapta bir tesis kurulması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu amaçla, yılda 200 ton atık yakıt işleyebilecek ve önemli miktarda plutonyum ayrıştırabilecek bir tesis kurulmasına başlanmıştır.

1990'ların ortalarına gelindiğinde Kuzey Kore'nin Yongbyon bölgesinde uranyum madeni işlemekten, uranyum zenginleştirmeye, plutonyum

⁶ INFCIRC/, UAEA kapsamında "information circular" olarak tanımlanan ve belirli gelişmeler hakkındaki resmi bilgileri içeren dokümanların kısaltılmış halidir.

⁷ Bkz. "IAEA Director General Reports to Agency's Board of Governors on Issue of Safeguards in the DPRK", IAEA Press Release PR 93/12, 11 Haziran 1993.

ayrıştırmaktan, güç reaktörleri kurmaya kadar uzanan faaliyetleri kapsayan yüzden fazla sayıda irili ufaklı nükleer tesis kurulmuş ya da kurulmaktaydı. Tüm bu faaliyetlerde 150 kadar üst düzey bilgiye sahip bilim adamı, 2.500 kadar uzman ve teknisyenin görev aldığı bildirilmiştir.⁹ Ancak, Kuzey Kore'nin bu çabalarını inişli çıkışlı bir performans sergilemiştir. Bilimsel ve teknolojik açıdan tümüyle kendi kendine yeterli olmadığı için gerekli malzemenin tedariki ve bilimsel açılımlar bakımından bağımlı olduğu özellikle Sovyetler Birliği'nin ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin politikalarında meydana gelen konjonktürel değişikliklerden etkilenmiştir.

Fakir bir ülke olmasından kaynaklanan zorlukların da etkisiyle örneğin enerji sıkıntısı yaşadığı 1980lerin başında Sovyetler Birliği nezdinde Kuzey Kore yukarıda sözü edilen tesislerin kurulması amacıyla yaptığı girişimler karşısında, NPT'ye taraf olma koşulu ile bu ülkeden yardım alabilmiştir. Nükleer silahlanmayı önlemeye yönelik geliştirilen NPT'ye katılım belgesini 12 Aralık 1985 tarihinde Moskova'da sunmasının ardından 26 Aralık 1985 tarihinde Sovyetler Birliği Başbakanı Rizkov ve Kuzey Kore Başbakanı Kang Song-san tarafından imzalanan "Çerçeve Anlaşma" ile Sovyetler Birliği bu ülkede toplam kurulu gücü 1.760 MWt olması planlanan dört adet VVER-440 tipi Basınçlı Su Reaktörü (PWR) kurmayı taahhüt etmiştir.¹⁰

Soğuk Savaş'ın Bitişi ve Sorunların Yaşanması

NPT'ye taraf olan ülkelerin, Antlaşma hükümlerince en geç altı ay içinde tüm nükleer tesisleri hakkında kapsamlı bildirimde bulunması ve UAEA ile INFCIRC/153 temel alınarak denetlemelerin hangi usul ve esaslara göre hangi tesislerde yapılacağıнын tayin ve tespit edileceği bir doküman imzalaması gerekmektedir. Ancak, 1985 yılında NPT'ye taraf olmasına rağmen Kuzey Kore, UAEA ile böyle bir doküman üzerinde yedi yıl boyunca anlaşmaya varamamıştır. Tüm baskılara rağmen bu konudaki tutumunu değiştirmeyen Kuzey Kore nihayet 1992 yılı başında UAEA ile INFCIRC/403 olarak bilinen dokümanı imzalamıştır ve Nisan 1992'de Kuzey Kore Halk Meclisi anlaşmayı onaylamıştır. Bu sonucun alınmasında, Kuzey Kore'nin her zaman en yakın müttefiki olan Sovyetler Birliği'nin kısa süre öncesinde dağılmasının büyük etkisi olduğuna inanılmaktadır.

⁸ Bkz. "IAEA Director General Completes Official Visit to the DPRK", *IAEA Press Release PR 92/25*, 15 Mayıs 1992.

⁹ Bkz. Tai Sung An, "The Rise and Decline of North Korea's Nuclear Program", *Korea and World Affairs*, Cilt 16, Kış 1992, s. 675.

¹⁰ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. "North Korea Signs the NPT and Soviets Agree to Supply Nuclear Plant," *Nucleonics Week*, 2 Ocak 1986, s. 7-8.

Denetlemelerde Yaşanan Sorunlar

İlk denetlemeyi Mayıs 1992'de yapan ve ardı ardına toplam altı denetleme gerçekleştiren UAEA her defasında Kuzey Kore'nin nükleer alandaki kazanımlarını askeri amaçlara dönüştürmediği konusunda açık ve net bir doğrulayıcı görüş sahibi olamamıştır. NPT'nin zayıf yönlerinden bir tanesi, taraf olan ülkelerin sahip oldukları nükleer tesisler konusunda yapmış oldukları bildirim esas olarak kabul edilmesidir. O yıllarda, eğer bir ülke herhangi bir tesisini bildirmemiş ise, ki NPT'ye göre bütün tesisler bildirilmek zorundadır, UAEA bu konuda istihbarata sahip olsa dahi, böyle bir bilgiye dayalı olarak söz konusu tesise zor kullanarak girme yetkisi ya da gücü bulunmamaktaydı.¹¹ Bunun dışında, Ajans denetçilerinin, bildirimi yapılmış tesislerin de ancak çok kısıtlı bölümlerine girmek ve denetlemeler yapmak hakkı bulunmaktaydı. Bu sebeple Ajans'ın Yönetim Kurulu Kuzey Kore'den daha detaylı denetlemeler yapılmasına ve bildirimi yapılmamış olan ancak var olduklarına inanılan bazı tesislere girilmesine izin verilmesini talep etmiştir.

Askeri amaçlı bir çaba içinde oldukları yönündeki iddiaları kesin ve kararlı bir dille yalanlayan Kuzey Koreli bilim adamları ve devlet yetkilileri Atom Enerji Ajansı'nın ısrarlı talepleri karşısında NPT'den çekilme kararı alma yoluna gitmek istemişlerdir. Bu gelişmeler karşısında duruma müdahale etme ihtiyacı duyan Amerika Birleşik Devletleri'nden bir heyet, Kuzey Kore yetkilileriyle Cenevre'de Birleşmiş Milletler çatısı altında yapmış oldukları bir dizi görüşme sonucu Haziran 1993'te bu ülkenin NPT'den ayrılma yönündeki kararını askıya almasını sağlamışlardır. Bunun karşılığında ABD'nin Kuzey Kore'ye saldırmayacağı yönünde garanti vermesi gerekmiştir. Görüşmeler bu tarihten sonra da devam etmiş ve Şubat 1994 itibarıyla iki ülke arasında bir Çerçeve Anlaşması'na varılmaya çok yaklaşılmıştır. Ancak Güney Kore'nin bu gelişmelerde duyduğu rahatsızlık, yeniden siyasi tansiyonun artmasına, ekonomik yaptırımlardan söz edilmesine ve Yarımada üzerinde askeri açıdan hareketli ve heyecanlı günler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu zor günlerde devreye giren ABD eski başkanlarından Jimmy Carter'ın, Kuzey Kore Devlet Başkanı Kim Il-sung ile Haziran 1994'te yaptığı üç gün süren zirve görüşmeleri sonucu bir ortak noktaya varılması mümkün olmuştur. Böylece nükleer alanda yapılan heyetler arası görüşmelere devam edilmesi sağlanmıştır.

¹¹ Bu konudaki eksiklikler özellikle Irak'ın gizli nükleer programının ortaya çıkartılması ve Güney Afrika'nın askeri amaçlı nükleer tesislerinin sivil amaçlı kullanıma dönüştürülmesi süreçlerinden çıkartılan dersler ışığında hazırlanan "93+2 Programı" ile giderilmeye çalışılmıştır. UAEA bünyesinde 1993 yılında başlatılan ve iki yıl süren çalışmanın ardından hazırlanan ve 1997 yılında imzalanan INFCIRC/540 olarak da bilinen doküman günümüzde "Ek Protokol" olarak tanınmaktadır. Bu protokole taraf olmak NPT üyesi ülkeler açısından zorunlu değildir. Ancak, nükleer alandaki çeşitli projelerine gelişmiş ülkelerden destek talep eden devletlerin Ek Protokol'e taraf olmaları adeta zımni bir şart olarak geliştirilmiştir. Bu konuda bkz. Mustafa Kibaroglu, "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Türkiye", *Doğu Batı*, Ağustos-Ekim 2003, Ankara, s. 122-142.

Çerçeve Anlaşma'nın İmzalanması

ABD eski başkanı Carter ile tarihi buluşmasının hemen ertesinde Kuzey Kore lideri Kim Il-sung 8 Temmuz 1994 tarihinde ölmüştür. Kim Il-sung'un son isteğinin ve vasiyetinin, yaşadığı sürece hep korktuğu "ABD'nin ülkesine karşı nükleer silah kullanması" olasılığını ortadan kaldıracak bir anlaşmaya varılması olduğu bilindiği için, heyetler arası görüşmelerden bir sonuç alınması Kuzey Koreli yetkililer tarafından adeta bir emir kabul edilmiştir.¹² Kim Il-sung'un ölümü üzerine yerine geçen oğlu Kim Jong-il'in direktifiyle ABD ve Kuzey Kore heyetleri arasında uzun süren görüşmeler ve sıkı pazarlıklar sonucunda 12 Ekim 1994 tarihinde Cenevre'de Güney Kore ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın da katılımıyla dörtlü Çerçeve Anlaşma imzalanmıştır.¹³

Anlaşma hükümleri uyarınca Kuzey Kore'nin 1 Kasım 1994 tarihi itibarıyla tüm nükleer (silah) programını dondurması, bildirim yapılmış ve yapılmamış ilgili tüm tesislerini koşulsuz olarak UAEA gözetimine açması karşılığında ABD bu ülkeye 2003 yılına kadar iki adet enerji üretimi amaçlı 1,000 MWt Hafif Su Reaktörü (LWR) kurmayı kabul etmiştir. Bununla birlikte önceki dönemlerde plutonyum ayrıştırmak amacıyla üretimi durdurulan reaktörlerden alınan nükleer atıkların saklanmasıyla ilgili teknik ve teknolojik sorunların çözülmesi konusunda da anlaşmaya varılmıştır. Projenin mali ve ekonomik yönüne de Güney Kore'nin kayda değer katkı yapması kararlaştırılmıştır.

Kuzey Kore'nin Füze Programları

Nükleer başlıklar geliştirmek kadar onları istenilen hedeflere gönderme araçlarına sahip olmak da Kuzey Kore'nin öncelikli amaçlarından biri olmuştur. Bu sebeple daha 1960'lar itibarıyla müttefiki Sovyetler Birliği ile bu alanda da kapsamlı işbirliğine gitmiştir. İlk füze sistemleri karadan havaya fırlatılan ve hava savunma amaçlı V-75 Dvina'lar olmuştur.¹⁴ Sovyetler Birliği tarafından Kuzey Kore'nin askeri imkan ve kabiliyetlerinin modernize edilmesi amacıyla 1962 ve 1963 yıllarında bu ülkeye verilmiştir. Sovyetler Birliği tarafından, Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba'dan sonra Varşova Paketi üyesi olmayan üçüncü ülke olarak Kuzey Kore'ye verilen hava savunma sistemleri daha ziyade başkent Pyongyang'ın korunması amacıyla konuşlandırılmıştır.

¹² Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bakınız, Alexandre Y. Mansourov, "The Origins, Evolution and Current Politics of the North Korean Nuclear Program", *The Nonproliferation Review*, Bahar/Yaz 1995, s. 25-38.

¹³ Çerçeve Anlaşma'nın metni için bkz. "The Text of the Agreed Framework", *The US-Korea Review*, Eylül/Ekim 1994, s. 9.

¹⁴ Bu sistemler NATO dokümanlarında SA-2 olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Joseph S. Bermudez, "North Korea's Air Defense Expansion", *Jane's Defence Weekly*, 25 Haziran, 1988, s. 1289-1290.

Liderleri Kim Il-sung'un direktifiyle 1965 yılında Kuzey Kore'de Hamhung Askeri Akademisi kurulmuş ve özellikle füze teknolojisi üzerine yoğunlaşılması planlanmıştır. Kim Il-sung'un düşüncesine göre "eğer Yarımada'da bir savaş çıkarsa buna ABD'nin ve Japonya'nın müdahil olması kaçınılmaz" olacağı hesaba katılarak, Kuzey Kore'nin Japonya'ya kadar ulaşacak menzile sahip füzeler geliştirmesi ve böylelikle Japonya'yı caydırma yeteneğine sahip olunması en birinci hedef olarak tespit edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nde Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikita Kruşçev'in iktidardan uzaklaşması sonrasında bu ülkeyle Kuzey Kore'nin askeri alandaki ilişkileri tekrardan canlanmış ve özellikle çok çeşitli füze ve roket sistemleri ve ilgili teknolojilerin transferi gerçekleşmeye başlamıştır. Ancak, 1960'lar sonu itibarıyla Sovyetler Birliği daha önce vermiş olduğu silah sistemlerinden yeni siparişleri kabul etmekte eskisi kadar istekli olmayınca, Kuzey Kore yönünü bu kez diğer güçlü müttefiki Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönmüştür. Çin ile Eylül 1971'de askeri alanda kapsamlı işbirliği anlaşmaları imzalayan Kuzey Kore söz konusu silah sistemleri almakla kalmayıp, ortak üretim ve teknoloji transferi de sağlamıştır. Bunların yanında Sovyetler Birliği tarafından verilmiş olan silahların ve kurulmuş tesislerin modernizasyonu da Çin Halk Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Kuzey Kore'nin balistik füze geliştirme projesine 1975 yılında başladığına inanılmaktadır. Bu tarihte Güney Kore yönetiminin, ABD tarafından hava savunma amaçlı olarak verilen karadan-havaya atılan Nike-Hercules tipi füzeleri geliştirerek "Paekkom" adını verdiği karadan-karaya kısa menzilli balistik füzeler haline dönüştürme girişimini kendisine bir tehdit olarak algılayan Kuzey Kore, orta ve uzun menzilli balistik füze geliştirme sürecini hızlandırmıştır.¹⁵ Güney Kore mühendislik çalışması yapılarak dönüştürülmüş kısa menzilli balistik füzelerini 1978 yılında başarıyla test etmiş olmasına rağmen ABD'nin bu ülke üzerindeki baskısı sebebiyle seri üretime geçmemiştir.

Sovyetler Birliği ile ilişkilerin zayıfladığı dönemlerde Kuzey Kore, bu ülkenin füze sistemleri satmış olduğu Mısır ile işbirliği yaparak ihtiyaçlarını buradan sağlama yoluna gitmiştir. Bununla birlikte Kuzey Kore, Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinde elde ettiği kazanımları kendi imkanlarıyla geliştirerek 1980'li yıllar boyunca füze kapasitesini hem çeşit ve sayı olarak, hem de menziller bakımından geliştirmiştir.¹⁶ Bu süreçte bazı faktörler etkili olmuştur. Özellikle Güney Kore topraklarında bulunan ABD üslerini ve Japonya'yı vurabilecek füze geliştirme tutkusu en başta sayılabilir. O zamana

¹⁵ Kore lisanında Paekkom "beyaz ayı" ya da "kutup ayısı" anlamına gelmektedir. Bkz. David C. Isby, "Weapons and Tactics of the Republic of Korea Army", *Jane's Defence Review*, No 3, 1982, s. 55-61.

¹⁶ Bu konuda çok detaylı bir çalışma için bkz. Joseph S. Bermudez, "A History of Ballistic Missile Development in North Korea", *Occasional Paper*, No. 2, Center for Nonproliferation Studies, Monterey, California, Şubat 2000.

kadar füze teknolojilerinde varmış olduğu aşama ile kazanmış olduğu prestij bazı ülkelerin Kuzey Kore'ye yaklaşması sonucunu getirmiştir. Irak ile yaşadığı savaş sırasında bu ülkenin orta menzilli balistik füzelerine karşı önlem almak isteyen İran'ın Kuzey Kore'ye yaklaşması ve özellikle mali destek sağlayarak uzun menzilli füze geliştirme projelerine katkıda bulunması bunlardan en önemlisi olarak sayılabilir.

Kuzey Kore, 1980'lerin sonundan itibaren menzili 1.000 kilometreyi bulan No-dong füze sistemlerini geliştirmiştir.¹⁷ Ortadoğu'da İran, Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerin özellikle maddi destek ve kaçak yollardan malzeme sağlayan katkılarıyla No-dong'dan daha uzun menzile sahip olan Taep'o-dong füzelerini geliştirmeye çalışmıştır.¹⁸ NPT anlaşmasından çıkmak istemesine çok sert tepki gösteren ABD'nin yaptırımları ve engellemeleri sebebiyle bir süre askıya aldığı balistik füze programını, yakın geçmişte yeniden hızlandırmıştır.¹⁹

Kuzey Kore, 31 Ağustos 1998 tarihinde menzili 1.380 kilometreyi bulan iki aşamalı Taep'o-dong-1 füzelerini "başarı" ile denemiştir. Japon Denizini aşarak Japonya'nın Hokkaido adasının doğusunda Pasifik Okyanusu'na düşen füze artık Kuzey Kore'nin istediği takdirde Japonya topraklarında dilediği her noktayı ve Güney Kore'nin aşağı kısmındaki ABD üslerini vurabileceğini göstermiştir. Kuzey Kore'nin füze programı artan bir hızla devam etmektedir ve bazı görüşlere göre önümüzdeki beş yıl içinde menzili 4.000 ila 6.000 kilometre arasında olacağı tahmin edilen Taep'o-dong-2 füzelerini üretmek için çalışmaktadır.²⁰

Öte yandan, Kuzey Kore'nin ABD ile 1994 yılında vardığı Çerçeve Anlaşması'nın hükümlerinin aksine nükleer silah üretme programını tamamıyla sona erdirmediğine yönelik yeni bilgiler 1990'ların sonu itibarıyla açığa çıkmaya başlamıştır. 1994 krizi öncesine kadar Kuzey Kore'nin nükleer silah üretme programının merkezi olan Yongbyon şehrinin kuzeybatısında Kumchang-ri mevkinde yer altında nükleer reaktör ya da plutonyum ayrıştırma tesisi kurma girişimleri hakkında yeni bilgiler basına yansımıştır.²¹ Kumchang-ri tesisinin iki ila altı yıl arası bir sürede inşasının sürebileceği ifade edilmiştir.²²

¹⁷ Kore lisanında No-dong "işgücü" ya da "emekçi" anlamına gelmektedir.

¹⁸ Kore lisanında Taep'o-dong "top" ya da "batarya" anlamına gelmektedir.

¹⁹ Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Mustafa Kibaroğlu, "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya'nın Güvenliği", *Avrasya Dosyası - Japonya Özel*, Yaz 1999, Cilt 5, Sayı 2, ASAM, Ankara, s. 23-39.

²⁰ Başarılı olduğu takdirde, bu füze sistemleri ile Kuzey Kore'nin Hawaii ve Alaska'yı vurabileceği ifade edilmektedir. Bu konuda bkz. Joseph S. Bermudez, "North Koreans Test Two-Stage IRBM Over Japan", *Jane's Defence Weekly*, 9 Eylül 1998, Londra, s. 26.

²¹ Bkz. Dana Priest, "US Warns N. Korea on Nuclear Facility", *The Washington Post*, 26 Ağustos 1998, s. 16.

²² Bkz. David E. Sanger, "North Korea Site An A-Bomb Plant, US Agencies Say", *The New York Times*, 17 Ağustos 1998, s.1.

Bu iddialara karşın Kuzey Kore hükümeti Kumchang-ri'deki tesisin askeri amaç taşımadığını ve tamamen sivil amaçlarla inşa edildiğini açıklamıştır.²³

Kuzey Kore'nin Japonya ile ilgili endişeli yaklaşımların temelinde bu konuyu kendi gizli nükleer silah ve balistik füze programını haklı gösterme çabası yatıyor, olabilmekle beraber, bazı Japon siyaset ve bilim dünyası mensuplarının açıklamalarının da payı vardır. Örneğin, 17 Haziran 1994 tarihinde dönemin Japonya Başbakanı Tsutomu Hata, Parlamento'da yaptığı konuşmada Japonya'nın çok gelişmiş nükleer gücü ile nükleer silah üretme kapasitesine ve füze teknolojisine sahip olduğunu vurgulamıştır.²⁴

De Facto Nükleer Güç Olmaya Doğru Kuzey Kore

Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül 2001 saldırılarına maruz kalmasından sorumlu tuttuğu Afganistan ve Irak'a yönelik giriştiği askeri hareketler sebebiyle tüm ilgisini bu yöne sevkettiğini farkedenden Kuzey Kore lideri Kim Jong-il, bir süredir dondurduğu nükleer silah geliştirme programını yeniden hayata geçirmek amacıyla ortaya çıkan bu fırsatı çok iyi kullanmak istemiş ve bunda önemli ölçüde başarılı olmuştur. 1994 Ekim'inde imzalanmış olan Çerçeve Anlaşma hükümleri uyarınca nükleer tesislerinde UAEA gözetimini kabul eden ve bu çerçevede kritik nükleer tesislerinde belli bölgelere sürekli izleme aygıtları yerleştirilmesine rıza gösteren Kuzey Kore yönetimi, Afganistan ve özellikle Irak krizleri sırasında tesislerde sürekli bulunan Ajans denetçilerini ülkeden çıkartmak ve izleme aygıtlarını sökmek kararı almıştır.

Kuzey Kore'nin dikkatli bir zamanlamayla yeniden uygulamaya koyduğu nükleer silah edinme çabalarının son safhası plutonyum ayrıştırılmaya dayalı nükleer programının yanında, yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyuma (HEU) dayalı nükleer silah geliştirme yoluna gitmesiyle başlamıştır. ABD ile vardığı anlaşma dolayısıyla plutonyum ayrıştırma tesislerinin sökülmesine ve 8.000 adet kadar tüketilmiş yakıt çubuklarının güvenli bir şekilde ülkeden çıkartılmasına ya da saklanmasına razı olan Kuzey Kore'nin, zamanla Pakistan'ın katkılarıyla gaz santrifüj teknolojisi edinerek uranyum zenginleştirme çabası içine girmiş olduğu ifade edilmiştir.²⁵

ABD'nin New York ve Washington şehirlerine 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan saldırıların ardından uluslararası arenada sertleşen bir politik söylem

²³ Bkz. "North Korea Denies Building of Secret Nuclear Facility", *Reuters*, 19 Eylül 1998.

²⁴ Bkz. "Hata Acknowledged Tokyo Can Produce Nuclear Weapons", *Reuters*, Kyodo, 17 Haziran 1994.

²⁵ ABD ile yapılan 1994 tarihli anlaşma gereği Kuzey Kore'nin nükleer tesislerini silah üretiminde kullanılmayacak konuma getirmekle görevlendirilmiş olan Amerikalı uzman Robert Alvarez'in gelişmeler hakkında detaylı anlatımı için bkz. Robert Alvarez, "North Korea: No Bygones at Yongbyon", *The Bulletin of the Atomic Scientists*, Cilt 59, Sayı 4, Temmuz/Ağustos 2003, s. 39-45.

benimseyen ABD Başkanı George W. Bush'un her yıl Ocak ayında tüm başkanların yaptığı "ulusa sesleniş" konuşmasında Kuzey Kore'yi "şer eksen" içinde göstermesi bu ülkeyle ilişkilerin yeniden gerilmesi sonucunu getirmiştir. Nükleer silah yapmakta gerekli tesislerin anlaşma ile gözetim altında olması ve kullanılmaz duruma getirilmesi çabalarına karşın özellikle balistik füzeler geliştirme programı ve 1998 yılından itibaren ard arda yaptığı dört adet füze denemesiyle yeniden dikkatleri üzerine çeken, ayrıca İran ve Pakistan ile ilişkilerini güçlendiren Kuzey Kore'ye karşı bir önceki ABD Başkanı Bill Clinton tarafından izlenen "angajman" politikasının yerine gelen Başkan Bush'un "tehdit" politikası gerilimin hızla artmasına sebep olmuştur.

Bu süreçte Ekim 2002'de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı James Kelly'nin Kuzey Kore Dışişleri Bakanı Kang Sok-ju ile Pyongyang'da yaptığı görüşme sırasında bu ülkenin uranyum zenginleştirme programını tespit ettiklerini açıklamaları ve bundan vazgeçilmesi gerektiği, aksi takdirde ABD'nin Çerçeve Anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeyeceği şeklinde verdiği ultimatoma ilişkilerin kopma noktasına doğru ilerlemesine sebep olmuştur. ABD'nin sert çıkışı üzerine Kuzey Kore yönetimi, yeniden plutonyum üretme programını canlandıracağını ve NPT'den ayrılacağını çeşitli ortamlarda ve çeşitli tonlarda açıklamıştır.

Kuzey Kore, NPT'den ayrılmak istemesinin gerekçesi olarak ABD Başkanı George W. Bush'un Ocak 2002 tarihindeki konuşmasında bu ülkeyi "şer eksen" içinde göstermesi olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Kuzey Kore yönetimi ısrarla "nükleer silah geliştirmek gibi bir niyete sahip olmadığını" ve "nükleer alandaki bilimsel ve teknolojik birikimin sadece barışçıl amaçlar için kullanılacağını" tüm dünyaya açıklamıştır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın Kuzey Kore'deki nükleer tesislerde sürekli olarak bulunan denetçilerinin ülkeden çıkartılması üzerine, Ajans Yönetim Kurulu 6 Ocak 2003 günü yaptığı toplantıda aldığı karar ile Kuzey Kore'den denetçileri ülkeye yeniden kabul etmesini, aksi takdirde NPT hükümlerini ihlal eden bir konumda olacağını ifade etmiştir.²⁶

NPT'nin sabit bir sekreteryası bulunmamaktadır. Bu sebeple Antlaşma hükümlerinin ihlali durumunda otomatik işleyen bir karar süreci de yoktur. Ancak, Anlaşma hükümlerince barışçıl amaçlı olduğu bildirilen tesislerde askeri amaçlı çalışmalar yapılmadığının doğrulanması konusunda UAEA denetçileri bir sıkıntı ile karşılaştıklarında durumu derhal Ajans'ın Yönetim Kurulu'na rapor ederek Kurul'un girişimde bulunmasının beklerler. Söz konusu ülkenin nükleer alandaki girişimleri hakkında açıklık sağlamaya yönelik olarak Yönetim Kurulu'nun çabaları da sonuç vermediği takdirde konu

²⁶ UAEA Yönetim Kurulu Kararı, GOV/2003/3
http://www.IAEA.org/worldatom/Press/P_release/2003/med-advise_004.shtml.

Kurul tarafından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunulabilir.²⁷ Bundan sonra BM Güvenlik Konseyi gerekirse askeri güç kullanmayı da içeren bir dizi seçeneği yürürlüğe koyarak soruna bir çözüm bularak uluslararası barış ve istikrarın korunmasını sağlamaya çalışır.

UAEA Yönetim Kurulu'nun kararı karşısında NPT'de kaldığı takdirde Antlaşma hükümlerini ihlal ettiği gerekçesiyle BM Güvenlik Konseyi'ne konunun götürülebileceğini ve bundan sonra üzerindeki baskının daha da artacağını öngören Kuzey Kore yönetimi 10 Ocak 2003 tarihinde aldığı bir karar ile NPT'den çekildiğini açıklamıştır.²⁸ NPT hükümlerince karar açıklandıktan sonra üç ay içinde yürürlüğe girer. Bu sebeple Kuzey Kore 10 Nisan 2003 tarihinden itibaren NPT dışındadır ve Antlaşma tarihi boyunca böyle bir karar alan ilk ülkedir.

Kuzey Kore'nin Nükleer Programının Askeri /Siyasi Etkileri

Şubat 2004 itibarıyla Kuzey Kore'nin nükleer silah programında tam olarak hangi aşamada bulunduğunu tespit etmek mümkün olamamaktadır. Çünkü Atom Enerjisi Ajansı'nın denetçileri ülkeden çıkartılmış ve tesislere konulmuş olan izleme aygıtları sökülüştür. Bu konuda farklı kaynaklarda yazılan ya da çeşitli ortamlarda dile getirilen, ancak tahminlere dayalı ve spekülasyona açık bilgiler bulunmaktadır.

Kuzey Kore'nin neden böyle bir yola gittiği konusunda çeşitli görüşler ortaya konulmaktadır. Bunlardan en açık olarak bilineni Kuzey Kore yönetiminin son yıllarda yaşanan kriz sırasında sürekli olarak dile getirdiği ABD yönetiminden temel beklentileridir. Kuzey Kore, ABD'nin kendisini tanımaması, diplomatik ilişki kurmasını ve iki ülke arasında saldırmazlık antlaşması imzalanmasını istemektedir. Buna karşın ABD ise Kuzey Kore'nin herhangi bir şart öne sürmeden önce tüm nükleer tesislerini denetlemelere açmasını ve nükleer silah programını geri dönülmeyecek şekilde kullanılamaz duruma getirmesini talep etmektedir. ABD'li bazı uzmanlar, Kuzey Kore'nin nükleer alanda geliştirdiği bilinen imkan ve kabiliyetlerini dikkatle izlemekle beraber, abartmamak gerektiğini, Kim Jong-il'in asıl amacının askeri olmaktan çok, kendi dikta rejimini sürdürmeyi sağlamaya yönelik olduğunu ifade etmektedirler. Bu görüş sahipleri aynı zamanda Kuzey Kore'nin "nükleer

²⁷ UAEA Yönetim Kurulu 35 ülkeden oluşmaktadır. Ülkelerin Kurul'a seçiminde bir çok faktör rol oynamaktadır. Bunlardan biri de coğrafi dağılımdır. Özellikle Soğuk Savaş yılları boyunca süregelen ideolojik karşıtlık ya da bölgesel, etnik ortak paydalar gibi sebeplerle sergilenen dayanışmaların yarattığı sorunlar UAEA bünyesinde önemli bazı kararların alınmasını mümkün kılmamıştır.

²⁸ Sözü edilen aşamalar geçilip Kuzey Kore'nin durumunun Güvenlik Konseyi'ne intikal etmiş olduğu bir an için düşünülse bile Konsey'de Daimi Üye statüsüne ve dolayısıyla alınacak kararları veto etme yetkisine sahip ve Kuzey Kore ile tarihsel dostluğu olan özellikle Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nun bulunduğunu unutmamak gerekir.

şantaj" politikası izleyerek ABD'den ekonomik alanda bazı imkanlar kopartmak istediğini de vurgulamaktadırlar.²⁹

Karşılıklı olarak uzlaşmaz şartların ortaya konulması sonucunda Kore Yarımadası'nda ve çevresinde bir kriz süreci yaşanmaktadır. Yarımada üzerindeki gelişmeler sadece Kuzey Kore ve ABD'yi değil, Japonya, Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini yakından ilgilendirmektedir. Gelişmelerin seyrine göre konu tüm dünyada bir güvenlik ve istikrar sorunu haline dönüşebilir. Bununla ilgili olarak tarafların tutum ve yaklaşımlarının neler olabileceği merak konusudur.

Japonya'nın Tutumu

Dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahip olan ve en güçlü bilimsel ve teknolojik alt yapıyı geliştirmiş ülkelerin başında gelen Japonya'nın, dünyada artan kitle imha silahları ve balistik füzelerin yayılması sorunu karşısında, özellikle Kuzey Kore'nin geliştirdiği askeri imkan ve kabiliyetleri karşısında askeri alanda bugüne kadar sürdürdüğü düşük profilli yaklaşımı bir kenara bırakarak nükleer silah sahibi bir süper güç olma yoluna gideceğini iddia edenlerin sayısı hızla artmaktadır. Bu biraz abartılı bir değerlendirme olarak kabul edilebilir. Ancak, bölgesinde olup bitenler karşısında Japonya askeri gücünü sürekli geliştiren ve artık dünyadaki başka kriz bölgelerine de asker gönderen bir ülke konumuna gelmektedir. Bu durumdan kaygı duyanların ortaya koydukları endişelerin de önemli oranda haklılık payı olmakla beraber Japon silahlı kuvvetlerinin bir süper güç konumunda ülke olmak için vazgeçilmez unsurlardan olan bazılarını sahip olmadığı gözardı edilmemelidir.

Süper güç olmak "güç yansıtmak" için gerekli imkan ve kabiliyetlere sahip olmak ile doğru orantılıdır. Bir başka deyişle, ülkenin ana kara sınırlarından yüzlerce hatta binlerce kilometre uzaklıktaki bölgelere askeri açıdan müdahale edebilmek, yeterli miktarda askeri unsurları o bölgeye aktarabilmek ve gerektiğinde aylarca hatta yıllarca konumunu muhafaza edebilmek, ani ve sürekli hareket icra edebilmek, cephe ilerisi ve gerisi ile lojistik ikmal bağlantılarını kurabilmek ve koruyabilmek için çok sayıda gelişmiş ve sofistike askeri unsurlara ve insan kaynaklarına sahip olmayı gerektirir. Ancak, güç yansıtmak için gerekli askeri unsurlardan en önemlileri olan uçak gemileri, nükleer denizaltılar, nükleer silahlar ve kıtalararası balistik füzeler Japonya'nın silah envanterinde mevcut değildir. Çünkü, Japonya-ABD Güvenlik

²⁹ Adlarının açıklanması konusunda iznim olmaması sebebiyle burada açıkça isimlerini veremediğim uzmanlar tarafından, Şubat 2003'te UAEA Genel Direktörü'nün daveti üzerine Ajans denetlemelerinin nasıl geliştirilmesi gerektiği konularını görüşmek üzere bulunduğum Viyana'daki UAEA Merkezi'nde bu yönde görüşler ortaya açıkça konulmuştur.

Anlaşması'nın temelinde Japonya'nın bu gibi silah envanterine hiçbir zaman sahip olmaması yatmaktadır. Aksine bir davranış ABD'nin sert tepkisine ve belki de Anlaşma'nın sona ermesine sebep olabilir. Ayrıca, bu gibi devasa silah sistemlerini yapmak için gerekli alt yapı ve hatta siyasi irade dahi var olsa bile, gelecekte bu durumdan olumsuz etkilenecek olan günümüzdeki süper güç konumundaki ülkelerin bilgisi dışında tümünü kısa sürede gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple, görünebilir gelecekte Japonya'nın böyle bir risk alacağına inanılmamaktadır. Öte yandan, Japon ekonomisi her türlü güçlü yapılanmasına rağmen 1998 global ekonomik krizinden olumsuz etkilenmiştir. Bu da göstermektedir ki, Batı dünyası içindeki konumunu derinden sarsacak siyasi ve askeri girişimlerde bulunduğu takdirde Japonya çok ciddi bir yıkım yaşayabilir. Japon halkı ve yöneticilerinin büyük kısmının en azından bu olası gelişmeleri öngörebildiklerine inanılmaktadır.³⁰

Güney Kore'nin Tutumu

Bir millet olmalarına karşın Kore halkı uzun yıllardır iki devlet olarak bölünmüş durumdadır. Güney'deki yönetim kendi içinde de Kuzey Kore'ye karşı nasıl bir politika izlenmesi gerektiği konusunda kendi içinde ikiye bölünmüştür. Muhafazakarlar ve Liberaller olarak adlandırılan bu gruplar arasında Amerika ile ilgili duygular da birbirine taban tabana zıt konumdadır. Amerikan karşıtlığının hakim olduğu liberal çevrelerde aynı zamanda Kuzey Kore'ye karşı olumlu yaklaşmakta, hatta nükleer programından rahatsızlık duyulmamaktadır.³¹ Bu grup, "nasıl olsa bir gün iki Kore birleşince Kuzey'in geliştirmiş olduğu nükleer silah kapasitesine sahip olacağız" düşüncesiyle Güney Kore yönetiminin ABD politikalarının izinden giderek Kuzey'e baskı yapmasını sert bir şekilde eleştirmektedir.³²

Güney Kore yönetimi Kuzey'in gerek nükleer başlıklar üretme yeteneğini kazanmasını, gerekse toprakları üzerinde her noktayı vurabilecek balistik füzelere sahip olmasını endişeyle takip etmektedir. Birleşme yoluyla Güney'in de nükleer silah sahibi olmak istediği yolundaki iddialara Güney Koreli uzmanlar böyle bir gelişmenin yaratacağı "domino" etkisinden ve bunun bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracağından ve eğer bu iddialar ciddiye alınırsa iki devletin birleşmesi olasılığının tümüyle ortadan kalkacağından söz ederek karşılık vermektedirler. Kuzey Kore'deki diktatörlük rejiminin nükleer silah

⁰ Bkz. Kibaroglu, "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya'nın Güvenliği", s. 38.

¹ Güney Kore'de muhafazakarlar daha fazla ABD yanlısıdır ve Kuzey Kore ile birleşmeye karşı görüşlere sahiptirler. Liberaller ise Kuzey ile birleşmeyi savunmaktadırlar ve bunun önünde engel olarak gördükleri ABD'ye yönelik olarak olumsuz görüşlere sahiptirler.

² Bu görüş, T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (SAM) yapılan bir toplantı sırasında Güney Kore Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulu *Institute of Foreign Affairs and National Security* (IFANS) Başkanı Prof. Lee Dong-hwi tarafından ifade edilmiştir. 30 Ocak 2004, Ankara.

programından güç aldığına inanan uzmanlar, ABD'nin baskısı sonucu rejim yıkılırsa bunun sonucunda daha başka ciddi sorunların ortaya çıkacağı endişesiyle Güney Kore yönetiminin Kuzey Kore ile ABD arasında ortak noktaları bulmaya yönelik çaba harcadığını belirtmektedirler.³³ Bu amaçla, Kuzey'in nükleer tesislerini denetime açması ve nükleer silah programını geri dönülmez şekilde imha etmesi yanında ABD'nin de Kuzey'in güvenlik kaygılarına cevap verecek bir tutum içinde olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tutumu

Kore Yarımadası'nın Güney ve Kuzey olarak ikiye bölünmesi sürecinde başından itibaren müdahil olan Çin Halk Cumhuriyeti, önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere, uzun yıllar boyunca Kuzey Kore'nin hem nükleer silah geliştirme çabalarına hem de balistik füzeler üretmesine çok yönlü ve kapsamlı katkılarda bulunmuştur. Yakın zamana kadar kriz ortamlarında siyasi ağırlığını Kuzey Kore'den yana koymuş olan Çin'in tutumunda son yıllarda kayda değer değişimler gözlemlenmektedir. Kuzey Kore'nin nükleer silah programını sona erdirmesini isteyen ve bu yönde telkinlerini arttıran Çin'in bu şekildeki tutum değişikliğinin sebeplerini anlamak zor değildir.

Afganistan'ın 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştiren El Kaide örgütü ile bağlantılı olduğu iddiasıyla bu ülkeye yönelik savaş sebebiyle Orta Asya'ya kadar gelen ABD'nin, bir de Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirmesi sebebiyle Pasifik bölgesindeki askeri varlığını takviye etmesi yoluyla kendisini çevrelemesini arzu etmemektedir. Krizin genişlemesi ve tırmanması Çin'in bu yöndeki kaygılarını arttıracak bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bundan başka, Kuzey Kore yönetiminin terör gruplarına nükleer ve diğer kitle imha silahları ya da bu silahların yapımında kullanılan maddeleri, malzemeleri ve bilgileri sağlamasından da ciddi olarak endişe etmektedir. Çin özellikle Uygur (Sincan) bölgesindeki etnik yapının zaman içinde bu silahlara ya da maddelere sahip olabilmesi olasılığından çekinmektedir.

Çin'deki tutum değişikliğinin ardında güvenlik kaygıları yanında, siyasi ve ekonomik sebepler de bulunmaktadır. Çin'in yeni Devlet Başkanı'nın daha genç kuşaktan ve reformcu kanattan olması ve dünyayı daha farklı algılaması sebebiyle, geçmiş dönemlerden miras kalan Kuzey Kore gibi ülkelerle ilişkilerde yeni konjonktürel faktörler dikkate alınmaktadır. Ekonomik açıdan müthiş bir performans sergileyen Çin Halk Cumhuriyeti'nin toprakları üzerinde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını kapatmak için giriştiği çabalarda silahlanmadan çok ekonomik hedeflere kaynak ayırma istediği ağır basmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'ne dahil olmak suretiyle ekonomisini daha

³³ Bu görüşler SAM'daki toplantıda IFANS'tan Dr. Kim Tae-hyo ve Prof. Lee Dong-hwi tarafından ifade edilmiştir. 30 Ocak 2004, Ankara.

güçlendirmek ve ABD ile olan ticaretini arttırmak isteyen Çin, Kuzey Kore ile ilişkilerinde belli bir soğumanın gerekli olduğuna karar vermiştir.

Bütün bu boyutlarıyla Çin açısından değerlendirildiğinde, Kuzey Kore'deki dikta rejiminin ne nükleer silah geliştirmesi ve tehdidin boyutlarını arttırması, ne de ABD'nin baskısı ile yıkılıp Batı dünyası ile arasındaki "tampon" bölgenin ortadan kalkması tercih edilecek bir durum olmaktadır. Bu sebeple, Çin de Güney Kore gibi "denge" politikası izleyerek, Kuzey Kore ile ABD'yi aynı masa etrafında sorunlarını çözmek üzere bir araya getirmeyi ve "kolaylaştırıcı" bir rol oynamayı tercih etmektedir.

Rusya'nın Tutumu

Soguk Savaş döneminde Kuzey Kore'nin en önemli müttefiki konumunda olan Sovyetler Birliği'nin resmi mirasçısı olan Rusya Federasyonu Kuzey Kore'nin nükleer programı konusunda yukarıda sayılan ülkelerle karşılaştırıldığında konuya en az müdahil olan ülkelerden olduğu görülmektedir. ABD ile arasındaki güven bunalımını aştığı 2000'li yılların başı itibarıyla Rusya bu ülkenin sınırlarının hemen ötesinde olmasından Çin Halk Cumhuriyeti kadar büyük endişe duymamaktadır. Dolayısıyla konuya bu yönden yaklaşmamaktadır. Ancak, Çin ile ortak kaygısı, Kuzey Kore'nin kitle imha silahları kapasitesinin sorumsuz ellere geçmesi ve Rusya Federasyonu'na karşı bağımsızlık mücadelesi veren gruplara aktarılması ve eylemlerinde kullanılmasıdır. Bu sebeple Rusya, tüm kitle imha silahlarının yayılmasını önlemeye yönelik rejimlerin güçlendirilmesini amaç edinmektedir. Bu yönde atılacak adımların başında Kuzey Kore'nin NPT'ye geri dönmesi gelmektedir ve Rusya da bunu önermektedir.

Gerek Çin Halk Cumhuriyeti, gerekse Güney Kore ya da Japonya, her üç ülke de enerji kaynakları bakımından çok büyük oranda dışa bağımlıdır. Ortadoğu bölgesindeki istikrarsızlık ve terör faaliyetleri, her üç ülkenin de enerji arzı bakımından alternatif kaynaklara yönelmek isteğini ortaya çıkartmıştır. Bu noktada, zengin enerji kaynaklarını paraya çevirmek isteyen Rusya ile Japonya, Çin ve Güney Kore'nin çıkarları çakışmaktadır. Tüm tarafların lehine olacak bir çözüm özelde Kore Yarımadası, genelde ise Kuzeydoğu Asya bölgesinde barış ve istikrarın hakim olması mümkün olabilecektir. Bu amaçla, tüm taraflar, bir kıvılcımla patlayabilecek aşamalara kolayca gelebilen Kuzey Kore'nin nükleer silah programının yarattığı sorunları çözmek istemektedirler. Önce Çin, Kuzey Kore ve ABD arasında yürütülen "üçlü" görüşmeler, Japonya, Güney Kore ve Rusya Federasyonu'nun da katılımıyla "altılı" olarak devam ettirilmek istenmekte ve yukarıda vurgulanan hedeflere varılması ümit edilmektedir.

Sonuç

Kitle imha silahlarının yayılması sorunu karşısında en etkin mücadelenin yayılma karşıtı ülkelerin güçlerini birleştirmesi olduğu görülmektedir. Yayılma karşısında ülkelerin bireysel mücadeleleri başarı getirmeyeceği gibi spekülasyonlara açık bir durum yaratır. Bu sebeple, son bir kaç yıl içinde yayılma karşıtı rejimlerin güçlü kılınması yönünde atılmış çok ciddi adımlar ortada iken ve bir miktar sonuç da alınmakta iken Kuzey Kore'nin ortaya koyduğu tehdit karşısında Japonya'nın nükleer silah üretmek yönünde bir girişimi, yayılma karşıtı uluslararası rejimin çökmesine sebep olabilir. Rejimin güçlendirilebileceğinden umudu kesen Japonya gibi bilimsel ve teknolojik yönden çok gelişmiş diğer devletler, örneğin Almanya, Kanada, İsviçre gibi ülkeler de benzer bir yol izlemeye karar verebilirler. Bunun sonucu tüm dünyada kaos yaşanabilir. Dolayısıyla Kore Yarımadası'ndaki gelişmeler karşısında Japonya ve Güney Kore gibi ülkeler adeta dünyanın güvenlik sübabı durumundadırlar ve bu konularını muhafaza etmeleri uluslararası istikrar ve barış açısından son derece önemlidir.

ABD'ye karşı girişilen 11 Eylül saldırılarının açıkça gösterdiği gibi devletlere karşı tehditler artık sadece diğer devletlerden ve belirli bir coğrafyadan değil, "devlet-dışı aktörler"den gelmektedir. Kim oldukları, nerede oldukları, imkan ve kabiliyetlerinin neler olduğu bilinmeyen ve tüm dünya üzerinde örgütlenmiş oldukları anlaşılan bu unsurlara karşı nükleer silahlar ya da hava savunma sistemleri hiç bir koruma sağlayamaz. Bu gibi terör gruplarıyla mücadele etmenin en etkin yolu istihbarat toplama imkan ve kabiliyetlerini geliştirmekten geçer. Bu alanda uluslararası işbirliği son derece önemlidir. Ancak, işbirliğinin en zor sağlandığı alan ise istihbarattır demek pek yanlış olmayacaktır. Bu noktada karşılıklı güvenin geliştirilmesi ve bu amaçla uluslararası olaylar karşısında devletler olarak ortak tutum belirlenmesi büyük önem kazanmaktadır.³⁴

³⁴ Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Mustafa Kibaroglu, "Kitle İmha Silahları Konusunda Asıl Tehlike Devlet-Dışı Aktörlerdir", 2023, Ocak 2003, s. 6-16.